

P. Acda, H. Hoyneck Van Papendrecht, A. Henkes, E. Geraerts, R. Horselenberg & P.J. van Koppen (2006) Anatomie van een dubieuze veroordeling: De Anjummer pensionmoorden. *Nederlands Juristenblad*, 81, 1558-1564.

ANATOMIE VAN EEN DUBIEUZE VEROORDELING

De Anjummer Pensionmoorden¹

1225

P.B.A. Acda

H.P. Hoyneck van Papendrecht

A.B.M. Henkes

drs. E. Geraerts

dr. R. Horselenberg

prof. dr. P.J. van Koppen

Paul Acda studeert Nederlands recht, specialisatie strafrecht, aan de Universiteit Maastricht.

Heleen Hoyneck van Papendrecht studeert cognitieve psychologie aan de Universiteit Maastricht.

Annelin Henkes studeert rechtspsychologie aan de Universiteit Maastricht.

Elke Geraerts is postdoc onderzoeker aan de Faculteit Psychologie van de Universiteit Maastricht.

Robert Horselenberg is universitair docent aan de Faculteit Psychologie van de Universiteit Maastricht.

Peter J. van Koppen is Senior Hoofdonderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) Leiden en hoogleraar rechtspsychologie aan de Faculteiten der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht en de Vrije Universiteit Amsterdam.

Het Hof Leeuwarden veroordeelde pensionhoudster Marianne van der E. in 1998 voor de moord op twee mannen tot zes jaar gevangenisstraf plus tbs. Waarom geloofde het hof de verhalen van de tipgever Ernst B. en van Pieke H.? Wat het hof werkelijk gedacht heeft toen het Marianne van der E. veroordeelde, komen we niet te weten. Eén ding staat volgens de auteurs echter vast: Marianne van der E. is veroordeeld op bewijs dat op belangrijke punten niet klopt.

Op 17 november 1998 werd pensionhoudster Marianne van der E. door het Hof Leeuwarden veroordeeld voor moord tot zes jaar gevangenisstraf plus tbs. Er waren bij haar pension te Anjum twee lijken gevonden: het lichaam van Louw de Jong lag in de voortuin, gerold in een tentzeil; Herman Sonnemans was begraven op het naastgelegen campingterrein. Beiden waren evident door geweld om het leven gebracht. Marianne van der E. heeft altijd iedere betrokkenheid bij beide moorden ontkend.²

De verhalen van Marianne werden door de raadsheren niet geloofd. Zij geloofden een ander verhaal: het verhaal van de tipgever, de houthandelaar Ernst B. Deze Ernst vertelde aan de politie een verhaal over hoe hij wist dat die lijken daar lagen en hoe Marianne hem verteld had dat zij beide personen had vermoord. De rechter heeft aangenomen dat dit verhaal het ware verhaal was. De rechter geloofde ook het verhaal van Pieke H., althans een deel daarvan. Pieke zegt dat hij

de moord op Sonnemans heeft waargenomen. Wij zullen uitleggen waarom de verhalen van Ernst en Pieke, zoals het hof dat heeft aangenomen, niet waar kunnen zijn. Dat zal leiden tot de conclusie dat Marianne van der E. onterecht is veroordeeld voor de moorden omdat de bewijsmiddelen haar veroordeling niet kunnen dragen; een dubieuze veroordeling derhalve.³

HET VERHAAL VAN HOUTHANDELAAR ERNST

Op kerstavond 1997 meldt zich bij de politie in het Noordfriese dorp Anjum de plaatselijke houthandelaar Ernst B. (op dat moment 33 jaar oud). Hij vertelt hoe hij de vorige avond was bezocht door zijn plaatsgenote Marianne van der E. (52 jaar). Marianne runde sedert een jaar een pension annex camping om onderdak te bieden aan natuurvorschers die geïnteresseerd zijn in de Waddenzee. Alras werd zij echter omringd door allerlei onzure types, zoals hieronder zal blijken.

Ernst vertelt de politie dat hij van Marianne hoorde dat zij een gemeenschappelijke kennis, Louw de Jong (26 jaar), had vermoord en vroeg hem om langs te komen om te helpen. Dat deed hij. Hij zag het lijk, het lag op de stoep van het pension onder een tentzeil. Toen hij het tentzeil optilde, zag hij een ingeslagen schedel maar hij kon toch nog zien dat het inderdaad Louw de Jong was. Een uurtje later vertrok hij weer. Nog weer later, om twee uur 's nachts, ging hij opnieuw naar het pension en hielp hij Marianne met het verslepen van

1. Dit artikel is een resultaat van het Project Gerede Twijfel van de Universiteit Maastricht. Wij danken W.A. Wagenaar en C.F. Korvinus, leden van de Raad van Toezicht van het Project Gerede Twijfel, en H. Israël's voor hun commentaar op eerdere versies.

2. Omdat Marjan ontkent, blijft ook de tbs voortduren omdat zij het delict niet kan 'verwerken'. Zie Mackor & Brand (2004).

3. Vergelijk Crombag, Van Koppen & Wagenaar (2005).

het lijk naar de voortuin. De volgende dag vertelde hij dit alles aan een vriend, Jacob K. (48 jaar), die hem ervan overtuigde dat zij naar de politie moesten gaan. Hij vertelde bovendien dat hij wist dat er niet alleen een lijk in de voortuin lag, maar dat er een half jaar eerder een ander lijk was begraven in de naast het pension gelegen camping en dat Marianne hem had verteld dat zij ook in dat geval het slachtoffer had vermoord. Aldus Ernst.

De politie ging kijken en vond inderdaad de lijken op de door Ernst aangegeven plekken. Marianne werd dadelijk aangehouden. Zij vertelde ongeloofwaardige verhalen. De rechters namen aan dat wat Ernst had verteld, de ware gang van zaken was. Maar het verhaal van Ernst klopt op een groot aantal belangrijke punten niet. Om te zien waarom het verhaal van Ernst niet kan kloppen, moeten we het verhaal van Ernst preciezer nalopen.

DE DETAILS VAN DE VERKLARING VAN ERNST

Het verhaal dat Ernst op kerstavond 1997 bij de politie vertelt, is het volgende. Ernst zegt dat op 23 december Marianne rond 18:30 uur bij hem aan de deur is gekomen en hem zei: 'Ik heb iemand omgelegd, je moet me helpen.' Marianne fietst terug naar het pension en ongeveer tien minuten later volgt Ernst haar. Ernst komt eerst in de woonkamer. Dat hij hier op dit tijdstip inderdaad geweest is, weten we van een belangrijke getuige, namelijk Marja W. (40 jaar). Deze Marja is een vriendin van Marianne en zou voor de beesten en het pension zorgen terwijl Marianne de kerstdagen in Den Haag doorbracht. Tijdens het gesprek over koe-tjes en kalfjes tussen Ernst en Marja komt Marianne vanuit de gang de kamer binnenlopen en met z'n drieën zetten ze het gesprek voort. Dan haalt Marianne een kleine emmer met water en loopt terug de gang in. Ernst volgt haar na enkele minuten. In de gang ziet hij Marianne op haar knieën de vloer schrobben. Zij tilt een kleedje op waaronder Ernst een grote bloedvlek ziet. Vanuit deze bloedvlek ziet Ernst een sleepspoor ter breedte van een mensenhoofd lopen in de richting van de rechtervoordeur van het pand. Het pension heeft twee voordeuren; de rechtervoordeur is de deur naar het pensiongedeelte en wordt ook wel VVV-deur genoemd, omdat daar vroeger de VVV gevestigd was. Ernst gaat naar het toilet en wanneer hij van het toilet komt, heeft Marianne de gang tot aan de trap schoongemaakt. Vervolgens vraagt Marianne aan Ernst om mee naar buiten te gaan. Voor de VVV-deur ziet Ernst een tentzeil liggen waaronder een man ligt. Het is Louw de Jong. Ernst verklaart dat hij dan op het hoofd van Louw 'zes à zeven kalige plekken' ziet; een hele kunst omdat het hoofd is doordrenkt met bloed. Op dat moment gooit Marianne een grote steen weg in de richting van de tuin. Ernst zegt dat hij vermoedt dat Marianne met deze steen Louw de Jong heeft doodgeslagen. Marianne en Ernst hebben vervolgens samen het lichaam van Louw de Jong in het tentzeil gewik-

Het verhaal van Ernst klopt op een groot aantal belangrijke punten niet.

keld en het bij elkaar gebonden met scheerlijnen.

We volgen nog steeds het verhaal van Ernst. Hij vertelt de politie in zijn eerste verklaring dat hij tegen Marianne heeft gezegd dat hij er verder niets mee te maken wil hebben en dat hij na het bezichtigen van het lijk op de stoep naar huis is gegaan. Dat verhaal stelt de politie voor een probleem: Marianne is een kleine vrouw en kan vermoedelijk het lijk niet de voortuin in hebben gesleept.⁴ Ernst moet toch meer gedaan hebben. Dat vertelt hij ook in een later verhoor: hij is 's nachts om 2.00 uur teruggegaan naar het pension om samen met Marianne het lichaam naar de tuin te verstoppen. Dit stепен kon volgens Ernst niet bij zijn eerste bezoek omdat hij met zijn vriendin had afgesproken dat zij twee jonge werknemers van Ernst zou sturen als hij niet binnen een uur terug zou zijn. Ernst was namelijk bang dat Louw de Jong en Piekje H. – een man waarmee we weldra kennis maken – hem bij het pension zouden opwachten. Nadat hij samen met Marianne het lichaam van Louw de Jong in het tentzeil had gewikkeld, moest hij snel terug naar huis omdat deze jongens hem anders zouden gaan zoeken.

De politie treft grotendeels de situatie aan zoals Ernst die heeft beschreven. Het lijk van Louw de Jong ligt in de voortuin. In de gang worden bloedsporen gevonden, evenals de bloedvlek onder het kleedje. Ook wordt er op de sok van Marianne een bloedspoor gevonden dat volgens het Gerechtelijk Laboratorium⁵ overeenkomt met het dna-profiel van Louw de Jong. Uit sectie op het lichaam van Louw de Jong blijkt dat deze met een kantig voorwerp op het achterhoofd is geslagen.

De sporen en bevindingen op de plaats delict komen in grote lijnen overeen met het verhaal van Ernst. Zijn verklaring klopt dus, zo redeneert het openbaar ministerie. Het Hof Leeuwarden is het daarmee eens.

PROBLEMEN MET DETAILS IN HET VERHAAL VAN ERNST

Het verhaal dat Ernst aan de politie vertelde, is echter in strijd met sommige sporen en andere getuigenverklaringen. Een belangrijke reden om te twijfelen aan de betrouwbaarheid van de verklaring van Ernst vormt de verklaring van Marja. Deze Marja heeft namelijk tegen de politie gezegd dat zij het slachtoffer Louw

4. Hoe Marianne dan eerst in haar eentje het lijk door een smalle gang met bochten naar de stoep voor de VVV-deur heeft moeten stепен, blijft in de zaak onverklaard.

5. Thans het Nederlands Forensisch Instituut.

Een belangrijke vraag is of Marianne op de dag van haar aanhouding dezelfde kleren aanhad als de dag van de moord.

de Jong nog in de gang van het pension heeft zien liggen ten tijde van of na het bezoek van Ernst. Volgens het verhaal van Ernst lag Louw toen echter al dood buiten bij de VVV-deur. Maar er zijn nog meer eigenaardigheden aan het verhaal van Ernst. Zo is het zeer ongeloofwaardig dat Ernst die avond is teruggekomen om samen met Marianne het tentzeil met daarin het lijk van de VVV-deur naar de voortuin te slepen. Dit is slechts enkele meters en door het oranje tentzeil in de voortuin te leggen, ligt het in het volle zicht. Een slechte plek om een lijk te verstoppert, zeker omdat het terrein van het pension legio andere en betere mogelijkheden bood.

Het verhaal van Ernst is ook in strijd met sporen die de technische recherche vaststelde. Ernst heeft het over een sleepspoor van bloed ter breedte van een hoofd door de gang naar de VVV-deur. Dat spoor is niet gevonden. Men herinnert zich dat Louw de Jong hevig bloedde. Er is in de gang een grote bloedvlek gevonden onder een kleedje en een bloedvlek halverwege de VVV-deur, maar geen enkel bloedspoor op de stoep voor die deur. Die had er wel moeten zijn als zijn lijk daar enige tijd heeft gelegen, want Ernst vertelde de politie dat pas daarna het lijk in een zeil is gewikkeld. Jacob – de vriend waarmee Ernst in conclaaf ging voor zijn gang naar de politie – hoorde van Ernst dat er haren en bloed op de steen zaten die Marianne weggooid. De politie vindt weliswaar een steen die aan de beschrijving voldoet, maar vindt daarop geen bloed en haren. De steen blijkt ook helemaal niet het moord-

wapen te zijn geweest. In de schuur van het pension wordt het werkelijke moordwapen gevonden: een kleine moker, een vuistmoker, waarop bloed van Louw de Jong zit.

Het geweld waarmee Louw is omgebracht, moet nogal wat bloedspatten hebben veroorzaakt. De dader moet zonder twijfel een deel daarvan op de kleding hebben opgevangen. Als Marianne de dader is, moet zij – in de versie van Ernst – ook nog het bloed hebben weggeboend in de gang. Dat is nauwelijks mogelijk zonder daarbij ook bloedsporen op te doen. Een belangrijke vraag is daarom of Marianne op de dag van haar aanhouding dezelfde kleren aanhad als de dag van de moord. Volgens vriendin Marja en nog een andere getuige had zij de dag van de aanhouding in ieder geval dezelfde broek aan als de avond van de moord; een opvallende rode geruite broek. Dat sluit overigens niet uit dat zij zich na een moord aan het begin van de avond direct heeft omgekleed.

Of Marianne zich nu heeft omgekleed of niet, zij had bij aanhouding slechts een klein bloedveegje van Louw op een sok. Dat duidt in beide gevallen erop dat zij niets wetend door het bloed in de gang is gelopen. Als zij de moord pleegde en zich daarna heeft omgekleed – en, terzijde, de bebloede kleding vervolgens heeft weggemaakt – zou men verwachten dat zij er voor zou hebben gezorgd dat zij niet opnieuw bloed op de kleding kreeg. Als zij beide dagen dezelfde kleding droeg, is het kleine bloedvlekje in nog sterkere mate eerder ontlastend dan belastend.

In zijn eerste verhoren heeft Ernst de politie verteld dat hij Marianne kende zoals in een dergelijke kleine plaats iedereen elkaar kent. Maar hoe waarschijnlijk is het dan dat Marianne na het plegen van een moord dadelijk naar een vage kennis zou zijn toegelopen met het verzoek om even langs te komen? En waarom zou Ernst dan ingegaan zijn op dat verzoek? En nog vreemder, waarom zou hij bereid zijn geweest om midden in de nacht te helpen met het verslepen van het lijk? Misschien moet de verklaring gezocht worden in het

feit dat Ernst en Marianne elkaar toch beter kenden, zoals later bleek. Ze hadden samen een hennepkwekerij in de schuur van het pension van Marianne. Dit heeft Marianne altijd ontkend; één van haar ongeloofwaardige verhalen. Het was Ernst zelf die enkele weken na zijn verklaring op kerstavond de politie vertelde dat hij samen met Marianne de hennepkwekerij had gerund, maar hij benadrukte dat dit niets te maken had met de moorden. De politie heeft dit geaccepteerd. In de strafzaak tegen Marianne heeft de hennepkwekerij ook geen rol gespeeld. Maar als men accepteert dat de gemeenschappelijke hennepplantage los staat van de moord, dan blijft onverklaard waarom Marianne hulp zocht bij Ernst en waarom Ernst die hulp ook gaf.

DE MOORD OP SONNEMANS

Tot dusver ging het om het verse lijk dat de politie aantrof op kerstavond. Maar er is nog een lijk, dat van Herman Sonnemans (30 jaar bij zijn overlijden), dat een half jaar eerder in de grond moet zijn gestopt. Ook bij dit lijk heeft Marianne altijd iedere betrokkenheid ontkend, en ook hier geldt dat haar verhalen daarover dusdanig onwaarschijnlijk waren dat de rechters en raadsheren haar nooit hebben geloofd. Ook hier geldt dat zij vooral is veroordeeld op basis van één enkel verhaal, dat van Pieke H. (26 jaar).

Het was echter Ernst die de politie vertelde dat Herman Sonnemans een half jaar eerder in de naastgelegen camping was begraven. Hij weet dit van Marianne, die hem ook had verteld hoe zij deze moord had gepleegd: zij had het slachtoffer met een voorhamer de schedel ingeslagen. 'De schedel kraakte als een nootje', zei zij. En Ernst vertelt dat op 24 juni, de dag nadat die moord moet zijn gepleegd, Marianne hem een voorhamer met gebroken steel bij de schuur heeft laten zien. Een aantal dagen daarvoor had Ernst bij een bezoek aan het pension Pieke en Herman Sonnemans een gat op het campingterrein zien graven. Marianne zou toen tegen Ernst hebben gezegd dat dit gat voor Herman Sonnemans was bedoeld en zij hem hier in zou kunnen rollen wanneer hij weer eens dronken was.

Op 24 juni 1997 ziet Ernst dat dit gat dicht is en veronderstelt dat Marianne hierin Herman Sonnemans heeft begraven. Op de vraag van de politie waarom hij dit destijds niet bij de politie heeft gemeld, antwoordt Ernst dat hij het verhaal van Marianne op dat moment niet serieus nam. Bovendien: Marianne had hem een goed verhaal opgedist over de afwezigheid van Sonnemans; hij was vertrokken naar zijn moeder die in Spanje woonde.

Getuigen leren de politie dat Sonnemans het laatst in levende lijve is gezien op 23 juni 1997. De daarop volgende dag moest hij in het ziekenhuis van Dokkum zijn voor een knieoperatie. Daar is hij nooit verschenen. Op de avond van 23 juni waren, naast Marianne en Herman Sonnemans, nog twee andere mannen in het pension. Dit waren de al bekende Pieke en een zekere Eelco T. (52 jaar), een regelmatige bezoeker van het pension. Zowel Pieke als Eelco vertellen dat zij die

avond samen met Marianne en Herman Sonnemans hebben gegeten. Sonnemans was dermate dronken en versuft dat zij hem in de auto hebben gezet; een kennelijk niet ongebruikelijke stap. Na het eten brachten Pieke en Marianne met de auto Sonnemans naar zijn caravan op de naastgelegen camping. Pieke vertelt aanvankelijk dat zij Sonnemans op een matras voor zijn caravan hebben gelegd. Dit verhaal komt overeen met de verklaringen van Marianne, maar is in strijd met het verhaal wat Ernst bij de politie heeft afgelegd. Pieke wordt daarom door de politie als verdachte aan de tand gevoeld.

HET VERHAAL VAN PIEKE

Pieke wordt vele malen verhoord over de avond van 23 juni. De eerste tien verhoren als verdachte blijft Pieke bij zijn verhaal dat grotendeels overeenkomt met de verklaringen van Marianne. Nu zegt dat niet alles, want de politie heeft goede redenen om de verklaringen van Marianne ook te wantrouwen.

Op 23 februari 1998 kondigt Pieke echter aan dat hij vanaf nu 'niets anders dan de waarheid' zal vertellen. Een paar dagen voor deze verandering heeft de politie hem de voor Marianne belastende verklaringen van Ernst laten lezen. Daarna gaat ook Pieke een voor Marianne belastend verhaal vertellen. Maar dat verhaal wijkt weer af van het verhaal van Ernst, en is ook allerminst consistent.

Pieke zegt nu dat hij vooruit liep om de caravan op te ruimen, nadat besloten was om Sonnemans naar zijn caravan te brengen. Marianne kwam met de auto – met daarin Sonnemans – het campingterrein oprijden, maar reed door tot aan het gat dat Pieke met Herman Sonnemans een aantal dagen eerder had gegraven.⁶ Pieke ziet dan dat Sonnemans tussen de auto en het gat ligt. Marianne tilt een voorhamer boven haar hoofd en laat die neerkomen ter hoogte van de plaats waar Sonnemans ligt. Hij ziet echter niet of Sonnemans wordt geraakt. Als hij bij het gat komt, ligt daar Sonnemans onder een deken die onder het bloed zit. Marianne: 'Ik wil van hem af. Ik heb hem de hersens ingeslagen en hij moet nu in dat gat.' Pieke wil niet meewerken, maar Marianne zegt dat hij geen keus heeft; zij zal Pieke – met zijn crimineel verleden – de schuld in de schoenen schuiven als hij gaat praten met de politie. Pieke besluit daarom te doen wat Marianne van hem vraagt: hij helpt Sonnemans in het gat te gooien. Terwijl Marianne naar Eelco gaat die in het pension is gebleven, dekt Pieke Sonnemans met aarde toe.

Bij de sectie op Herman Sonnemans blijkt dat hij breuken heeft in zijn aangezicht. Die zijn ontstaan door 'inwerking van uitwendig mechanisch geweld'. Maar

6. Het verhaal van Marianne waarom dit gat gegraven is, is wederom een voorbeeld van haar ongeloofwaardige verhalen. Marianne zegt dat dit gat was gegraven voor een beerput ten behoeve van de camping. Daarvoor lijkt het gat echter de verkeerde maten te hebben.

kunnen die komen door een voorhamer? Men laat de patholoog-anatoom foto's zien van de voorhamer en de sectie en zijn conclusie is dat dit kan, maar ook bijvoorbeeld door een val met het aangezicht op een vlakke ondergrond. Dit en de belastende verklaringen van Pieke zijn voldoende voor de overtuiging van het Hof Leeuwarden dat Marianne ook Sonnemans om het leven heeft gebracht.

HET VERHAAL VAN PIEKE NADER BESCHOUWD

Ook de latere verklaringen van Pieke lijken niet geloofwaardig, want zij zijn tegenstrijdig en warrig. Zij kloppen ook niet met iets dat de politie te weten is gekomen. Pieke zegt dat er een bebloede deken om het hoofd van Sonnemans lag, maar op de dekens uit het graf werd geen bloed gevonden. Maar er is meer.

De patholoog-anatoom achtte het mogelijk dat de moker het letsel van Sonnemans had toegebracht, maar is wellicht op het verkeerde been gezet door de foto's van de voorhamer die men hem liet zien. Op die foto's

Sonnemans met één van die voorwerpen moet hebben geslagen. Later zegt hij dat hij zelf heeft gezien dat Marianne de voorhamer boven haar hoofd tilde en er een slaande beweging mee maakte in de richting van Sonnemans. Kortom: geen zinnig mens zou de verklaringen van Pieke vertrouwen.

DE BEWIJSCONSTRUCTIE VAN HET HOF LEEUWARDEN

Kan men begrip opbrengen voor de raadsheren die verhalen van Ernst en Pieke hebben geloofd waarvan zij direct konden zien dat zij niet deugden? Er waren zonder enige twijfel ernstige misdrijven gepleegd. Aangever Ernst vertelde niet alleen correct waar de lijken lagen, maar vertelde ook dat Marianne hem gezegd had dat zij de moorden had gepleegd. Marianne vertelde tegelijkertijd over dit alles aan de politie verhalen die ongeloofwaardig waren, vooral over de henpekwekerij.

Misschien hebben politie en rechters de verhalen van Ernst en Pieke tegen beter weten in voor waar aangenomen, omdat duidelijk was dat Marianne loog en omdat zij zonder de verhalen van Ernst en Pieke niet konden vertellen wat er dan wél was gebeurd. En is het hof er niet in geslaagd om te achterhalen wat er bij dit pension in Anjum nu precies is gebeurd.

Het Hof Leeuwarden maakte een bewijsconstructie die voornamelijk op die verklaringen is gebaseerd.⁷ Als we de onderdelen daarvan ter zijde laten die bewijzen dat Herman Sonnemans en Louw de Jong door geweld om het leven zijn gekomen, houdt de bewijsconstructie van het hof het volgende in.

Zoals gebruikelijk is in Nederland, vertelt het hof in het arrest niet op welke gronden Marianne is veroordeeld. Dat wordt pas later opgeschreven, als cassatieberoep is ingesteld bij de Hoge Raad. In die aanvulling staat slechts een droge opsomming van passages uit processen-verbaal in het dossier. Dat leert ons alleen maar *wat* het hof gelooft, niet *waarom* en waarom dit wel en ander bewijs niet. Dit knip-en-plak-werk levert voor de lezer een puzzel op en stelt de lezer af en toe voor een raadsel. Wij reconstrueren het gedachtegoed van het Hof Leeuwarden derhalve zo goed als mogelijk is in het Nederlandse rechtsbestel.

Over de dood van Louw de Jong meldt het hof processen-verbaal van de technische recherche, de patholoog-anatoom van het Gerechtelijk Laboratorium, het dna-onderzoek van het Gerechtelijk Laboratorium, het Leidse dna-laboratorium en het onderzoek van de toxicoloog op Louw de Jong. De eerste stukken tekst laten vooral zien dat Louw de Jong dood was en gevonden werd bij het Anjummer pension. Daarop is een enkele uitzondering: het dna-onderzoek laat zien dat op de sok van Marianne een klein bloedvlekje is gevonden met het dna van Louw de Jong. Maar dat vlekje is op zichzelf niet belastend, zo bespraken wij hierboven.

De bewijsmiddelen op basis van de rapporten van de toxicoloog melden wel iets dat in dit verband interessant is. In het bloed van Louw de Jong is een grote

Geen zinnig mens zou de verklaringen van Pieke vertrouwen.

stond alleen de kop die daardoor relatief klein leek en bovendien wist hij kennelijk niet dat Pieke zei dat Marianne de voorhamer boven het hoofd tilde en op Sonnemans liet neerkomen. Wij legden aan een Vlaamse forensisch patholoog-anatoom het sectieverslag van het Gerechtelijk Laboratorium voor, maar ook de verklaring van Pieke over hoe Marianne de hamer optilde en neer liet komen en correcte foto's van de voorhamer. Deze forensisch patholoog-anatoom concludeerde dat de door Pieke beschreven slag met deze hamer een veel groter letsel zou hebben veroorzaakt dan bij de sectie is geconstateerd. En niet alleen dat: ook zou zo'n slag veel bloed hebben doen vrijkomen zodat ook op de dekens bloed zou zijn gevonden.

Het verhaal van Pieke over de mokerslag kan dus niet waar zijn. De breuk in de aangezichtsschedel van Sonnemans is vermoedelijk door iets heel anders veroorzaakt, namelijk doordat Ernst hem enige dagen voor zijn dood in het gezicht trapte met een klomp. Ook het verhaal dat Ernst zegt gehoord te hebben van Marianne – dat de schedel van Sonnemans 'als een nootje zou zijn geknapt' – kan dus niet waar zijn.

De belastende verklaringen van Pieke zijn uiterst inconsistent. Eerst zegt hij dat hij Marianne hielp met het in het gat leggen van Sonnemans; later lag Sonnemans al in het gat toen hij daar aankwam. Eerst zegt hij dat hij bij Marianne een voorhamer en een schep in de auto zag liggen. Hij neemt dan aan dat Marianne

7. Arrest Hof Leeuwarden 17 november 1998, parketnummer 24-000725-98.

Het hof heeft ervoor gekozen de hennepkwekerij geheel buiten beeld te houden. Dat heeft hem het zicht ontnomen op wat er werkelijk aan de hand is geweest bij de Anjummer Pensionmoorden.

hoeveelheid van het medicijn Temazepam gevonden. Temazepam brengt versuffing teweeg. De plaatselijke huisarts verklaart – dit is weer een ander bewijsmiddel – dat hij dit medicijn voorschreef voor het andere slachtoffer Sonnemans. Tot ver na zijn dood, tot begin december 1997, haalde Marianne voor hem dit medicijn. De verklaring van Marianne – een ander bewijsmiddel – is dat zij tot in december 1997 de medicijnen haalde omdat zij verwachtte dat Sonnemans weer met de kerst zou terugkeren van zijn moeder in Spanje. Marianne gebruikte de Temazepam zelf ook als slaapmiddel.

Dit verhaal is natuurlijk uiterst verdacht. Want ondanks dat Marianne ontkent dat zij Louw de Jong de Temazepam heeft gegeven, heeft zij evenals oppasgast Marja gemerkt dat Louw versuft was. Desondanks heeft zij hem – wat we nog niet verteld hebben – daar bovenop ook nog eens jenever gegeven, wat extra versuffend werkt. Het hof gaat ervan uit dat Marianne Louw de Jong ook de Temazepam heeft gegeven. Het hof meent blijkbaar dat Marianne allebei de middelen heeft gegeven om een moord op Louw de Jong te vergemakkelijken.

In een nadere bewijsoverweging legt het hof uit dat de verklaring van Marianne over de Temazepam als leugenachtig wordt bestempeld. 'Immers, gelet op de betrokkenheid van verdachte bij de dood van Herman Sonnemans in juni 1997, kan niet waar zijn, dat verdachte na 23 juni 1997 de medicijnen op naam van Sonnemans heeft gehaald ten behoeve van Herman Sonnemans. Het hof is van oordeel, dat deze verklaring van [Marianne] beoogt de waarheid te verdoezelen, dat zij deze medicijnen heeft gebruikt om Louw de Jong in een staat te brengen, waarin zijn dood voor haar te bewerkstelligen viel', schrijft het hof. Het hof hanteert hier een vorm van schakelbewijs. De medicijnen zijn in verband met de dood van De Jong belastend omdat Marianne Sonnemans om het leven heeft gebracht.

Het *pièce de resistance* van het bewijs voor de moord op De Jong vormt het verhaal van Ernst, dat hierboven al uitgebreid aan de orde kwam. Het hof citeert ook drie passages uit de verklaringen van oppasgast Marja waar het algemene verloop van die avond blijkt. In die passages komt overigens het deel van Marja's verklaringen niet aan de orde dat evident in strijd is met het verhaal van Ernst. Kortom: het hof schrijft te weten dat Marianne Louw de Jong om het leven bracht omdat Ernst dat zegt.

De bewijsvoering van het hof over de dood van Herman Sonnemans is beperkter dan die over Louw de Jong, vermoedelijk mede omdat het onderzoek van de politie naar die dood ook aanzienlijk beperkter is geweest. Na het opvoeren van de melding van Ernst als bewijsmiddel, besteedt het hof aandacht aan het werk van de technische recherche en het sectierapport van het Gerettelijk Laboratorium. De verklaring van Eelco – de al besproken gast – wordt gebruikt om een algemene indruk van die avond te geven; hij heeft immers niet verklaard dat hij de moord heeft meegemaakt.

Opnieuw vormen de verklaringen van één enkele getuige, nu Pieke, het *pièce de resistance* van de bewijsvoering. Die bespraken wij hierboven al. En opnieuw worden verklaringen van Marianne als kennelijk leugenachtig opgevoerd. Zij legde, evenals Pieke, over die avond wisselende verklaringen af. Wat voor haar geldt, geldt kennelijk niet voor Pieke.

CONCLUSIE

Wat het hof werkelijk gedacht heeft toen het Marianne van der E. veroordeelde voor twee moorden komen we niet te weten. Om het oordeel van het hof te kunnen waarderen, moeten we daarom teruggaan naar onze analyse van de belangrijkste getuigen: Ernst voor de moord op Louw de Jong en Pieke voor de moord op Herman Sonnemans. Die verklaringen kunnen niet allemaal en in alle opzichten juist zijn, als wij ze leggen naast gegevens die wij met grotere zekerheid weten en getuigen die waarschijnlijk minder onbetrouwbaar zijn. Wij hebben in onze analyse veel relevante details weggelaten, die echter aanzienlijk meer uitleg zouden vergen. In die categorie vallen bijvoorbeeld het precieze sporenpatroon in het pension voor wat betreft de moord op Louw de Jong en de wijze waarop Pieke door de mand viel tijdens de video-reconstructie van de moord op Herman Sonnemans. De conclusie is echter helder: Marianne van der E. is veroordeeld op bewijs dat op belangrijke punten niet klopt.

Dit betekent niet dat wij Marianne een blanke ziel toedichten. Haar wisselende, onduidelijke en af en toe evident gelogen verklaringen wijzen erop dat zij bij de hennepkwekerij een aanzienlijk grotere rol speelde dan zij wil toegeven. Juist die hennepkwekerij lijkt een overheersende rol te spelen bij de Anjummer Pensionmoorden. Het dossier biedt aanwijzingen dat de moorden gepleegd zijn omdat zowel Sonnemans als De Jong een belastende rol speelden voor betrokkenen bij de kwekerij of dat die betrokkenen verwachtten dat zij

dat door hun loslippigheid zouden gaan doen. Het hof heeft ervoor gekozen de hennepkwekerij geheel buiten beeld te houden. Dat heeft hem het zicht ontnomen op wat er werkelijk aan de hand is geweest bij de Anjummer Pensionmoorden.

Dat Marianne onterecht veroordeeld is, betekent nog niet dat zij onschuldig is. Bovendien zijn er ook nog tussenversies denkbaar, bijvoorbeeld dat zij van de komende moorden wist of die gefaciliteerd heeft. De discussie over die vragen vergt een uitgebreider analyse en aanvullend onderzoek dat het hestek van dit verhaal te boven gaat. De onjuistheden in de verklaringen van Ernst en de onjuistheden en tegenstrijdigheden in de verhalen van Pieke bewijzen immers nog niet dat Marianne de beide moorden *niet* heeft gepleegd. Ze betekenen zelfs niet dat het bewijs voor die moorden niet te leveren valt.

Het arrest van het Hof Leeuwarden laat zien welke gebreken kleven aan de huidige praktijk van motiveren van vonnissen en arresten. Een droge opsomming van knip-en-plak-werk levert in te veel gevallen geen beeld op van hetgeen de rechters en raadsheren heeft bewogen om tot een veroordeling te komen. In een niet te verwaarlozen minderheid van zaken maken de citaten uit processen-verbaal niemand duidelijk welke redenering is gevolgd. Daar kan men nog mee leven, als het voor de rechters zelf maar duidelijk is waarom en op grond waarvan is veroordeeld. Een goede motivering is er echter niet alleen voor de openbaarheid van rechterlijk beslissen.⁸ Een motivering waarin ook de ontlastende bewijsmiddelen worden besproken en beargumenteerd verworpen, is de enige manier om werkelijk als toets voor een rechterlijke beslissing te functioneren, ook voor de rechters zelf. Zolang rechters daar niet toe overgaan en de Hoge Raad dergelijke gebrekkige motiveringen blijft accepteren⁹, zullen dubieuze veroordelingen zoals in de Anjummer Pensionmoorden te frequent blijven voorkomen. En men realiseert zich dat motiveringsproblemen de rechters niet alleen in de Anjummer Pensionmoorden parten hebben gespeeld, maar ook bijvoorbeeld in de Puttense Moordzaak¹⁰, de Deventer Moordzaak, de zaak Ina Post¹¹, de zaak Dick van Leeuwerden, de zaak Lucia de B.¹², de zaak Angélique van Eijden¹³, de veroordeling van Olaf H. voor moord op het echtpaar Zwakhallen, de Enschedese zedenzaak en, wie weet, in nog veel andere zaken.

Literatuur

- Van Bavel, C.J. & R.P.G.L.M. Verbunt (1990), 'Slachtoffer/getuige in zedenzaken en verhoor ter zitting', *NJB*, 65, p. 1399-1404
- Blaauw, J.A. (2002), *De Puttense moordzaak: Reconstructie van een dubieus moordonderzoek* (3e aangevulde ed.), Baarn: Fontein
- Crombag, H.F.M. (2006), *Waarom rechters zo vaak niet behoorlijk uitleggen*: Lezing bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandving (NSCR) te Leiden
- Crombag, H.F.M., P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (2005), *Dubieuze zaken: De psychologie van strafrechtelijk bewijs* (3e ed.), Amsterdam: Olympus
- Derksen, T. (2006), *Lucia de B.: Reconstructie van een gerechtelijke dwaling*, Amsterdam: Veen
- Israëls, H. (2004), *De bekentenissen van Ina Post*, Alphen aan den Rijn: Kluwer
- Koppen, P.J. van & T.M. Schalken (2004), 'Rechterlijke denkpatronen als valkuilen: Over zes grote zaken en derzelve bewijs', in: J.W. de Keijser & H. Elffers (red.), *Het maatschappelijke oordeel van de rechter: De wisselwerking tussen rechter en samenleving* (p. 85-131), Den Haag: Boom.
- Mackor, A.R. & E.J.P. Brand (2004), 'Naar een professioneler oordeel inzake TBS-verlengingen: Analyse van een casus', *Proces*, 83, p. 167-174
- Malsch, F. van den Berg, I. de Bruijn, J.W. de Keijser & J.F. Nijboer (2003), 'De ideale rechtbank: Openbaarheid en gerichtheid op de buitenstaander', in: M. Malsch (red.), *De burger in de rechtspraak. Ervaringen en percepties van niet-professionele procesdeelnemers* (p. 117-134), Den Haag: Elsevier (speciaal nummer van *Recht der Werkelijkheid*) ■

8. Vergelijk bijvoorbeeld Malsch, Van den Berg, De Bruijn, De Keijser & Nijboer (2003).

9. Vergelijk Van Bavel & Verbunt (1990) en Crombag (2006).

10. Blaauw (2002) en Van Koppen & Schalken (2004).

11. Israëls (2004).

12. Derksen (2006).

13. Van Koppen & Schalken (2004).